

УДК 338

Стоянець Н. В.*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

Визначено основні проблеми розвитку сільських територій, пріоритетні напрями державної політики агро виробництва та запропоновано алгоритм побудови прогнозних сценаріїв розвитку сільських територій в контексті євроінтеграційного вибору України.

Ключові слова: сільські території, прогнозування, євроінтеграції, сільський розвиток.

Определены основные проблемы развития сельских территорий, приоритетные направления государственной политики агропроизводства и предложен алгоритм построения прогнозных сценариев развития сельских территорий в контексте евроинтеграционного выбора Украины.

Ключевые слова: сельские территории, прогнозирования, евро интеграции, сельское развитие

The basic problems of rural development, public policy priorities in Agriculture and the algorithm of constructing predictive scenarios of rural development in the context euro integration choice of Ukraine.

Keywords: rural areas, forecasting, European integration, rural development.

Постановка проблеми. В даний час прогнозування розвитку сільських територій на регіональному рівні є найважливішим завданням наукових агроекономічних досліджень. Посилення ступеня невизначеності, непередбачуваності і ослаблення регулюючої ролі держави в аграрній сфері обумовлюють складання багатоваріантних сценаріїв розвитку сільських територій регіону. Традиційні соціально-економічні умови існування сільського населення часто були знищені, не знайшовши кращої альтернативи та абсорбації. Використання сценарного підходу при розробці стратегії розвитку сільських територій в умовах до швидкої ринкової кон'юнктури в аграрній сфері та об'єктивної необхідності диверсифікації, модернізації виробничої структури галузей рослинництва і тваринництва визначає суттєве підвищення економічної стійкості та ефективності виробничої діяльності агро організацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Прогнозування розвитку сільських територій досліджували П. Кольєр, П. Кук і К. Морган, І. Фальк та С. Кілпатрік, Ф. Гатцвайлер, Дж. Гоббс, П. Маскелл, С. Маркидасис, Д. Нараян, Л. Прітчетт, М. Олсон, М. Палдам, Р. Путнам, Р. Леонарді, Р. Нанетті, Чечель О. та ін.

Мета дослідження. Проте, недостатня увага приділяється прогнозуванню та перспективному розвитку сільських територій в контексті євроінтеграційного вибору України.

* кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції Сумського національного аграрного університету

Виклад матеріалу основного дослідження. З огляду на необхідність подальшого розвитку і адаптації зазначених досліджень до українських умов, метою статті є: спроба сприяти розвиток сільських регіонів шляхом застосування економічних принципів, що впливають з досвіду розвинених країн. Але потрібно усвідомлювати, що умови в країнах, що розвиваються є різні, це стосується, таких факторів, як темпи зростання населення, ступінь міжнародного спілкування, освітній рівень, доступність нових технологій, системи цінностей населення,

Управління розвитком економіки АПК базується на прогностичних оцінках життєво важливих показників стратегії сталого розвитку країни. “Сталий розвиток” на рівні окремої держави - це стан захищеності інтересів особистості, суспільства, від внутрішніх і зовнішніх загроз - складне сплетіння основних складових національної безпеки, таких як силовинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча, інформаційна, демографічна, екологічна безпека та ін. Прогнозування проблем забезпечення населення продукцією сільськогосподарського виробництва, ціноутворення на продовольчі товари - це не тільки соціально-економічні проблеми, але й проблеми національної безпеки. Рівень продовольчої безпеки може служити безпомилковим орієнтиром для управління розвитком економіки АПК держави [7 с.14].

Розвиток сільських районів є частиною загального соціально-економічного розвитку. Сільська бідність обумовлено насамперед обмеженим доступом до ресурсів. Це обмеження може бути результатом дисбалансу між чисельністю населення і наявними ресурсами. Відомо, що поліпшення балансу шляхом застосування успішної політики в області народонаселення в довгостроковій перспективі буде вимагати поступового зменшення розриву між економічною нерівністю і зростанням чисельності населення [1].

Крім проблеми, пов'язаної зі зростанням населення, доступ до ресурсів нерідко обмежені для бідних верств сільського населення через поточні соціально-політичні ситуації. Тут, обмежений доступ до ресурсів є навмисним, і результатом є те, що наявні ресурси використовуються недостатньо через перешкоди соціально-культурного і політичного характеру. Є численні приклади такої ситуації. Безземельні люди не можуть отримати землю для обробки, фермери стикаються з труднощами в отриманні кредиту; дефіцитних засобів виробництва поставляються на певні верстви населення тільки, і т.п. [2].

Якщо доступ до ресурсів, тобто чинник, відповідальний за рівень бідності в сільських районах, визначається загальною соціально-політичною ситуацією, то причину бідності сільських районів часто слід шукати за межами цих самих районів. Кінцевою причиною бідності в сільських районах є відсутність інтеграції сільської місцевості до загальної соціально-політичної та економічної системи. Це стосується не тільки національної, а й для міжнародної системи, також.

Депресивні сільські райони і сільське населення знаходяться в маргінальній ситуації; вони, не є частиною загальної системи. Вони не беруть участь в процесі розвитку ні активно в якості організатора ні пасивно, як одержувач товарів і послуг. Крім того, вони навряд чи братимуть участь у процесі прийняття рішень. Результатом цієї маргінальності широко поширена апатія, особливо серед старшого покоління сільської бідноти, і небезпечний розрив між бажаним і реальністю, серед молоді.

Більш того, оскільки Україна характеризується дуже неоднорідною сільською місцевістю, політичні заходи, спрямовані на стимулювання економічного розвитку села та створення нових робочих місць, повинні безпосередньо враховувати потреби окремих регіонів. Тому поряд із заходами, спрямованими на розвиток сільської інфраструктури та традиційними агро політичними заходами, необхідно реалізувати програми, які підтри-

мують групи місцевих ініціатив при розробці та здійсненні самостійно розроблених внутрішніх стратегій розвитку.

Між центром і периферією модель розвитку теорії пропонує певні розуміння, наслідки. Відповідно до цієї моделі, інтересів між центром і периферією є спірними, і тільки зміна відносин робить можливою інтеграцію периферії в загальну систему. Якщо це стосовно нашої проблеми бідності в сільських районах, то це значить, ситуація сільської бідності може бути покращена, якщо вони інтегровані в загальну систему. Це вимагає, що суспільство починає усвідомлювати проблему бідності і створює відповідний політичний клімат, який може привести до бюджетних асигнувань на користь бідних районів. На міжнародному рівні, він може зажадати нового міжнародного поділу-праці.

Основними проблемами розвитку агропромислового комплексу є:

техніко-технологічне відставання сільського господарства України від розвинених країн світу через недостатній рівень доходів сільськогосподарських товаровиробників для здійснення модернізації, а також стагнація машинобудування для сільського господарства і харчової промисловості;

обмежений доступ сільськогосподарських товаровиробників до ринку в умовах недосконалості його інфраструктури і зростаючої монополізації торгових мереж;

повільні темпи соціального розвитку сільських територій, що визначають погіршення соціально-демографічної ситуації, відтік працездатного населення, особливо молоді, а також скорочення сільської поселенської мережі [4].

Як зазначає відомий фахівець в галузі прогнозування С. Макрідакіс: «Можливість точного прогнозування є центральною проблемою для ефективного планування стратегії. Якщо розробляються невірні прогнози, то реальні витрати і можливі втрати можуть бути значними. З іншого боку, коли вони коректні, то можуть забезпечити великі вигоди, якщо конкуренти не підуть аналогічним плановим стратегіям» [6 с. 134].

Алгоритм побудови прогнозних сценаріїв розвитку сільських територій України включає наступні етапи:

- Комплексний аналіз природо економічних та соціальних умов розвитку сільських територій регіону.
- Підготовку інформаційного забезпечення прогнозних сценаріїв.
- Вибір методів економічних досліджень при розробці стратегії розвитку сільських територій регіону.
- Розробку альтернативних багатоваріантних сценаріїв розвитку.
- Формальний і економічний аналіз результатів сценарного прогнозування.
- Вибір, експертну оцінку та коригування сформованих сценаріїв розвитку.

При розробці прогнозних сценаріїв застосовуються різні методи досліджень, а саме:

- методи економетричного моделювання (факторний, кореляційно-регресійний та кластерний аналіз), використовувані при визначенні залежностей між економічними показниками виробничої сфери та параметрами соціальної сфери сільських територій;

- методи оптимізаційного моделювання, що дозволяють знаходити оптимальну виробничу структуру агроорганізацій в межах сільських територій;

- методи імітаційного моделювання (трендові моделі) з метою формування альтернативних траєкторій розвитку модельованих об'єктів.

Модельні сценарії формуються з урахуванням прогнозування параметрів розвитку агро продовольчого ринку сільських територій, і найважливішим завданням їх побудови є визначення перспективного рівня самозабезпеченості населення продукцією, виробленою агро виробниками регіону. При прогнозуванні розвитку сільських територій сформо-

вано три прогнозних варіанти - песимістичний сценарій, сценарій безпечного розвитку і сценарій сталого розвитку які представлені в таблиці 1.

Таблиця.1
Прогнозування параметрів розвитку агропродовольчого ринку сільських територій

Сценарії	Умови і фактори формування сценаріїв	Формування інформаційної бази сценаріїв
Песимістичний (консервативний) сценарій	<p>Найменш сприятлива комбінація зовнішніх і внутрішніх умов розвитку аграрного сектора регіону з урахуванням несприятливої природнокліматичної обстановки в 2012 р.</p> <p>Збереження диспаритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію. Скорочення державної підтримки і фінансування сільського господарства.</p> <p>Повільне зростання доходів населення і низький попит на аграрну продукцію</p>	Застосування прогнозних показників розвитку сільських територій
Сценарій безпечного (найбільш ймовірного) розвитку	<p>Облік детермінуємих економічного розвитку аграрної сфери сільських територій.</p> <p>Збереження помірної державної підтримки агро виробників. Повільний вихід економіки аграрного сектора з кризового становища. Незначне зростання доходів населення і помірні темпи зростання попиту на аграрну продукцію</p>	Використання середньорічних фактичних показників динамічного розвитку сільських територій за 1990-2012 роки
Сценарій сталого (оптимістичного) розвитку	<p>Оптимізація виробничої структури галузей рослинництва і тваринництва.</p> <p>Підвищення рівня ефективності аграрного виробництва.</p> <p>Здійснення широкомасштабної державної підтримки агро товаровиробників.</p> <p>Зростання реальних доходів населення і підвищений попит на сільськогосподарську продукцію</p>	Застосування в основному прогнозних і частини фактичних показників розвитку сільських територій

Джерело: на основі власних досліджень

Таким чином, розробка прогнозних сценаріїв в методичному плані зумовлює основні умови та фактори, які мають вирішальний вплив на розвиток сільських територій та дозволить керівникам-господарникам знаходити стратегічно і тактично науково - обґрунтовані рішення в системі «агро виробники - сільська територія - регіон». Запропоновані сценарії розвитку дозволяють конструювати різні моделі функціонування виробничої та соціальної сфери сільських територій на регіональному рівні. Важливо підкреслити, що використання сценарного підходу підвищує обґрунтованість розроблюваних прогнозів, а також дозволяє виробити ефективні заходи регулювання альтернативних траєкторій розвитку сільських територій.

Пріоритетні напрями державної політики, спрямованої безпосередньо на забезпечення стійкого підвищення рівня та якості життя сільського населення. Серед них:

1. Інвентаризація, впорядкування та ефективне впровадження існуючих цільових програм державного стимулювання розвитку сільських територій України з метою гарантування забезпечення їх належного фінансування.

2. Створення системи моніторингу демографічної ситуації в сільських територіях та інформаційного забезпечення досліджень у цій сфері, встановлення конкретних пріоритетів та адресних заходів демографічної політики по кожному з сільських регіонів з урахуванням особливостей демографічних показників у регіональному розрізі.

3. З метою зниження рівня демографічного навантаження - поліпшення стану соціального забезпечення пенсіонерів за віком, розвиток системи сервісних служб та спеціалізованих закладів для літніх людей, створення умов для ефективного використання трудового потенціалу людей пенсійного віку в сільській місцевості.

4. Здійснення заходів щодо підвищення ефективності управління соціальною сферою та якості соціальних послуг, зокрема – шляхом реорганізації та впровадження страхових схем в охороні здоров'я, диверсифікації постачальників соціальних послуг тощо.

5. Активізація державної політики на ринку праці в сільській місцевості, що, в першу чергу, вимагає:

створення загальнодержавного банку даних про ринок праці в сільській місцевості; забезпечення ефективного використання трудових ресурсів сільських територій шляхом впровадження дійової програми підвищення рівня зайнятості сільського населення, створення додаткових робочих місць в галузях сільського господарства, агросервісного обслуговування, переробних підприємствах, соціальній сфері тощо;

відновлення системи державного цільового замовлення на підготовку фахівців відповідно до потреб аграрного сектора, створення гарантій працевлаштування за фахом після одержання освіти (шляхом укладання договорів між випускниками та господарствами);

стимулювання диверсифікації сільської економіки, що сприятиме зростанню зайнятості населення, включаючи розвиток індивідуальної підприємницької діяльності, малого й середнього бізнесу в несільськогосподарській діяльності;

впровадження в сільськогосподарське виробництво нових технологій, що вимагають використання кваліфікованої робочої сили, з одночасною адаптацією (програмами перепідготовки) некваліфікованої робочої сили до нових вимог;

впровадження в сільській місцевості мережі освітніх програм, спрямованих на професійне навчання, підвищення кваліфікації, перекваліфікацію тощо.

6. Розробка засобів заохочення інвесторів сільськогосподарських підприємств в інвестуванні у розвиток комунальної та транспортної інфраструктури, соціальної сфери сільських населених пунктів, зокрема – у вигляді укладання інвестиційних угод з органами місцевої влади та отримання податкових канікул щодо сплати місцевих податків і зборів.

7. Здійснення заходів щодо відновлення та подальшого розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, для чого, в першу чергу, необхідно:

нарощувати обсяги будівництва житла та гуртожитків для сільської інтелігенції та молоді, що сприятиме притоку кваліфікованих молодих кадрів на село;

сприяти розвитку індивідуального житлового будівництва шляхом збільшення обсягів та розширення можливостей житлового кредитування, передусім пільгового для молодіжного житлового будівництва;

розширити мережу лікувальних закладів, у тому числі сільських амбулаторій; провести переоснащення сільських закладів охорони здоров'я з можливим залученням не

лише державних, регіональних та місцевих бюджетів, але й приватних, благодійних та страхових фондів.

8. Розробка нормативно-правової бази здійснення місцевими органами влади емісії позичкових цінних паперів з метою спрямування отриманих коштів на розвиток об'єктів місцевої інфраструктури.

Висновки. Сільський розвиток має базуватися на відповідних програмах та прогнозах, які визначають необхідні цілі та інструменти. В той же час, ми розуміємо, що, незважаючи на світові тенденції зменшення частки аграрного сектора у структурі економічної активності в сільській місцевості, в Україні він все ще посідає важливе місце у програмах сільського розвитку з огляду на його роль у формуванні національної продовольчої безпеки. Саме тому, як і раніше, потреби агровиробництва залишаються одними з основних орієнтирів політики сільського розвитку, але підвищення ефективності аграрного сектора вимагає знаходження розумної рівноваги між життєздатністю агровиробників і соціальним, економічним та екологічним вимірами сільського розвитку.

Список використаних джерел

1. Berdegue, J. T. Reardon, G. Escobar (2000). Policies to Promote Non-Farm Rural Employment in Latin America. Overseas Development Institute, London // <http://www.odi.org.uk/nrp/55.pdf>
2. Chadha, G.K. (2003): Rural Employment in India: Current Situation, Challenges and Potential for Expansion. Issues in Employment and Poverty: Discussion Paper. Recovery and Reconstruction Department, International Labour Office, Geneva // www.ilo.org/public/english/employment/recon/poverty/download/disc7.pdf
3. Drabentstott, M. Top Ten Ways To Reinvent Rural Regions. Center for the Study of Rural America. Federal Reserve Bank of Kansas City. In: The Main Street Economist: Commentary on the rural economy. – November 2003. – P. 1-6.
4. Isham, J. The Forgotten Rationale for Policy Reform: The Productivity of Investment Projects / J. Isham, D. Kaufmann // Policy Research Working Paper No.1549. Washington: World Bank, 2005.
5. Mustapha, B.M. (2004): Local government as an instrument of social mobilization and rural development for self reliance: The Lagos State experience // Paper presented at National Conference on Social Mobilization and Community Development.
6. Makridakis S.G. Forecasting, Planning, and Strategy for the 21st Century. New York: Free Press. 1990. 293 p.
7. Чечель О. М. Прогнозування розвитку сільського господарства і АПК у забезпеченні продовольчої безпеки території: дис. кандидата економічних наук. / Чечель Олег Миколайович – Київ: Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2006. — С. 113-115.